

7. Neller K. DDR-Nostalgie Dimensionen der Orientierungen der Ostdeutschen gegenüber der ehemaligen DDR, ihre Ursachen und politischen Konnotationen / Katja Neller. – Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006. – 375 p.
8. Porter R. From Homo Russicus to Homo Sovieticus – And Back Again? / Robert Porter // Forum for Modern Language Studies. – Vol. 34. – № 3. – 1998. – P. 214–225.
9. Reuter J. Provincializing Soziologie. Postkoloniale Theorie als Herausforderung / Julia Reuter, Paula-Irene Villa // Postkoloniale Soziologie: empirische Befunde, theoretische Anschlüsse, politische Intervention / Julia Reuter. – Bielefeld: transcript-Verlag, 2010. – P. 11–46.

Яковлєв М. В.

ПОСТКОЛОНІАЛЬНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ РАМКИ ПОРІВНЯННЯ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ НОСТАЛЬГІЙ (НА ПРИКЛАДАХ СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ)

Ностальгію за соціалістичним минулим у Центральній та Східній Європі як складне явище з різними компонентами розглянуто на прикладах Східної Німеччини та України. Аналізуються можливі способи дослідження цього явища в межах постколоніального методологічного підходу. Запропоновано дослідницькі гіпотези і питання для подальших порівняльних досліджень різних (н)остальгій на основі положень постколоніальних теорій.

Ключові слова: остальгія, постколоніальні дослідження, постсоціалістичні країни, НДР, пострадянські країни, радянська культура.

Матеріал надійшов 12.04.2013

УДК [323.15+342.715]:321.7:061.1ЄС

Трегуб О. І.

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ФЕНОМЕНУ ГРОМАДЯНСТВА

У статті досліджено політичну культуру демократичного суспільства на прикладі функціонування інституту громадянства і загальноєвропейського та національного виборчого права у державах-членах Європейського Союзу.

Ключові слова: політична культура, інститут громадянства, виборче законодавство, Європейський Союз.

Ця стаття пов'язана з трьома важливими поняттями сучасної політичної науки: політичною культурою, демократією та інститутом громадянства, що стрімко розвиваються з середини ХХ ст. Кожне з них формує широке поле досліджень, продукує нові теорії, відображає розвиток науки і суспільства. Проте, попри незалежність та самодостатність цих феноменів, важливо також розглядати їх у взаємозв'язку, аби дослідити взаємовплив та взаємообумовленість політичної культури, демократії та інсти-

туту громадянства, з'ясувати слабкі сторони демократичної політичної культури.

З часів появи концепції політичної культури всередині 1950-х років, з'явилося багато робіт, присвячених вивченню цього феномену. Найвідомішими є праці Г. Алмонда, С. Верби, К. Бойме, Л. Даймонда, Л. Пай, Г. Пауелла, Р. Такера, У. Розенбаума, С. Хантінгтона. Визначаючи це поняття, кожен з дослідників акцентує увагу на певних особливостях. Зокрема, Л. Пай визначає політичну культуру як систему

переконань, вірувань та почуттів, які надають порядок і значущість політичному процесу і забезпечують прийняття основоположних правил, що спрямовують поведінку в політичній системі [12]; Є. Вятр розглядає політичну культуру як сукупність позицій, цінностей і зразків поведінки щодо взаємовідносин влади і громадян [2]; В. Розенбаум трактує політичну культуру як модель орієнтації і поведінки в політиці, тобто враховує не лише світоглядний, а й діяльнісний аспект явища [13]. За визначенням Л. Даймонда, політична культура – це властиві певному народові погляди, настанови, цінності, ідеали, оцінки політичної системи своєї країни та своєї ролі у цій системі. Л. Даймонд наголошував, що говорити про політичну культуру нації можна, якщо розуміти її як суміш чи рівновагу різних субкультур у межах однієї країни (етнічні групи, національні меншини) [3, с. 884–885]. Таким чином, політичну культуру розглядають у двох основних аспектах: як сукупність політичних позицій або ж через поведінку суб'єктів політики.

Одна з перших та найпоширеніших класифікацій політичної культури належить Г. Алмонду та С. Вербі. Спираючись на рівень диференціації знань про політичні об'єкти серед п'яти різних націй, Г. Алмонд та С. Верба зробили узагальнення різноманітності проявів політичної культури, виділивши три її типи: парафіяльний (носії якого відзначаються низьким рівнем зацікавленості в політичних процесах і зазвичай вилучені з них), підданський (носії якого беруть участь у політичному житті, але позбавлені будь-якої можливості впливати на загальнообов'язкові політичні рішення) та активістський (носії якого повністю залучені до політичного процесу, визначають його перебіг і розвиток) [6]. Демократичним суспільствам притаманний змішаний тип політичної культури, що формується на основі виокремлених трьох чистих типів, тобто так звана громадянська культура, основними рисами якої (за Г. Алмондом і С. Вербою) є:

- переконаність громадян у тому, що вони мають брати участь у політиці, та їхня віра у власну здатність впливати на уряд;
- потенційна політична активність громадян, готовність, за потреби, взяти участь у політиці за відносної політичної пасивності громадян, неперіоритетності політичної сфери у їхньому житті;
- віра політичних еліт, котрі приймають політичні рішення, у силу та впливовість громадської думки і громадської участі;

- прихильне ставлення громадян до існуючої політичної системи (культура підтримки);
- панування відносин взаємної довіри та співпраці між громадянами, поміркованості та здатності погоджуватися на компроміси.

Ці критерії громадянської політичної культури відображають як активну, за потреби, участь громадян у політиці та політичну обізнаність і свідомість у діалозі з владою, так і толерантне ставлення один до одного у державі.

Нині цікаво перевірити на відповідність громадянському типові політичні культури західних демократичних держав. Для такої перевірки було обрано критерій участі у виборах, що є демократичним засобом ротації політичної влади та відображає залученість громадян до політики. Визначальну роль інституту виборів для успішного функціонування демократії можна обґрунтувати, спираючись на дослідження поліархії Р. Даля та визначивши базові засади демократії: контроль над урядовими рішеннями, які стосуються політичного курсу, конституційно закріплений за посадовими особами, що обираються; виборні посадові особи визначаються і мирно знімаються шляхом порівняно регулярних, справедливих та вільних виборів, за яких примус є досить обмеженим; практично все доросле населення має право брати участь у виборах; більша частина дорослого населення також має право виступати як кандидати на офіційні посади, за які відбувається змагання на цих виборах; громадяни мають ефективно забезпечені права на вільне самовираження, особливо політичне, включаючи критику посадових осіб, дій уряду, домінуючої політичної, економічної та соціальної системи та пануючої ідеології; вони також мають вільний доступ до альтернативних джерел інформації, яка не знаходиться під монопольним контролем уряду або будь-якої іншої одиначної групи; громадяни мають ефективно забезпечене право утворювати самостійні асоціації та вступати до них, включаючи політичні об'єднання, такі як політичні партії та групи інтересів, які прагнуть впливати на уряд, використовуючи для цього конкуренцію на виборах та інші мирні засоби [4, с. 358–359]. Як бачимо, із семи головних позицій демократії п'ять безпосередньо мають відношення до виборів.

Аналіз політичної культури демократичного суспільства у контексті феномену громадянства матиме дворівневу структуру, адже, по-перше, перевірятиметься участь у виборах громадян Європейського Союзу, а по-друге, участь у націо-

нальних, регіональних, муніципальних виборах нерезидентів держав-членів ЄС. Європейський Союз було не випадково обрано для перевірки на відповідність визначеному критерію громадянської політичної культури, адже саме у цьому регіоні сконцентровано найбільше у світі консолідованих демократій. Як зазначається у звіті Freedom House: «навіть фінансова нестабільність 2012 р. у ЄС не похитнула демократичні стандарти та громадянські свободи» [10].

Насамперед варто звернути увагу на те, що перераховані риси громадянської культури стосуються діалогу та взаємодії громадян і політичних еліт, уряду, держави та інших акторів політичної системи. Варто також зауважити, що громадянська культура має певні сутнісні ознаки. С. Рябов та С. Кисельов виокремлюють такі як: лояльність – визнання та прихильне ставлення до чинних законів, установленої влади, згода перебувати у діючому «правовому полі»; законослухняність – здатність людини з повагою ставитись до існуючих у суспільстві норм та імперативів, дотримуватись їх, визнавати та шанувати суспільні авторитети, виконувати обов'язки, покладені на неї громадою [5, с. 9]. Тож поняття «громадянська культура» та «громадянство» є пов'язаними. В українській мові це особливо відчувається через спільнокореневість слів для їх позначення, хоча у перекладі англійською мовою ми говоримо про різні, на перший погляд, речі: *civic society* та *citizenship*. Проте, як зазначалося раніше, громадянська культура функціонує в межах певної держави і громадянства. Важливо розкрити суть інституту громадянства і з'ясувати, як він впливає на функціонування демократичної політичної культури. Громадянство – це належність конкретної особи за правовою та політичною ознакою щодо будь-якої держави, формально-юридичний статус особи, зв'язок її з державою, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках. З отриманням громадянства індивід отримує певні права й зобов'язання перед державою, тобто можливість вести діалог з державою.

Для глибшого розуміння ролі інституту громадянства звернемося до праці французького філософа Е. Балібара «Ми, громадяни Європи? Кордони, держава, народ». Е. Балібар розглядає громадянство як продукт конструювання нації, що безпосередньо пов'язаний з дискримінацією. Варто зазначити, що така дискримінація породжена демократичними процесами [1].

Громадянство є основною ознакою приналежності до держави, що гарантує громадянину доступ до активного та пасивного виборчого

права, а отже, й можливість вести активний діалог з політичною елітою, взаємодіяти у політичній системі. Ця конструкція тісно пов'язує демократичну універсальність прав людини з особливою національною приналежністю [1, с. 56]. Також цей інститут надає громадянину права та накладає на нього обов'язки, одночасно тавруючи іноземця як меншовартісного у відповідній державі. Інститут громадянства, включаючи й інтегруючи у національну державу одних, тим самим виключає інших, парадоксально перетворюючись на недемократичний вияв демократичної інституції. Оскільки, відповідно до демократичних норм, закріплених у деклараціях та конституціях, усі люди народжуються вільними і рівними, створюється дисонанс між проголошеними демократичними цінностями і реальним положенням іноземців у державі. На іммігрантів чи людей, яких відносять до цієї категорії, послідовно поширюють панування інституційного расизму, зневагу і повсякденні перевищення повноважень [1, с. 90].

Зрештою, якщо ми подивимось на Європу як на територію, на якій зосереджено найбільше консолідованих демократій, то побачимо, що тут питання демократичної дискримінації набуло особливого вияву. З одного боку, на території ЄС зосереджено значну кількість запрошених працівників та осіб без громадянства, що вилучені з кола громадянського суспільства, а з другого – саме в ЄС розвинувся новий тип дискримінації. Зокрема, наприклад, Маастрихтська угода передбачає надання прав європейського громадянства, включаючи право на місцеве голосування в країні постійного проживання і право на запит чи звернення до європейських судів, тільки для громадян країн-членів ЄС, виключаючи вихідців з інших країн (котрі здебільшого є робітниками-іммігрантами: турки в Німеччині, індуси у Великій Британії, алжирці чи китайці у Франції, марокканці в Іспанії тощо). Так породжується новітня дискримінація, якої не існувало раніше у жодному національному просторі [1, с. 92].

У цьому контексті варто звернути увагу на статистичні дані Єврокомісії щодо кількості осіб без громадянства у державах-членах ЄС. У 2010 р. їх кількість сягала 32,5 млн осіб, що становить 6,5 % від усіх громадян ЄС. Найбільше нерезидентів налічувалось у п'яти європейських державах: Німеччина – 7,1 млн, Іспанія – 5,7 млн, Велика Британія – 4,4 млн, Італія – 4,2 млн, Франція – 3,8 млн, що разом становило 77,4 % усіх нерезидентів ЄС. Із них 7,2 млн (36,5 %) походили з Європи (Туреччина, Албанія,

Україна), 25,2 % – з Африки, 20,9 % – з Азії, 16,4 % – з Америки та 0,9 % – з Океанії [11].

Для усіх цих людей, що не мають ані національного громадянства держав-членів ЄС, ані громадянства ЄС, єдиним засобом політичної активності, вираження власних інтересів та впливу на уряд залишаються недемократичні акції протесту, що доволі часто переростають у збройні протистояння з представниками правопорядку (передмістя Парижа, Лондона, Італія, Іспанія). Частково вирішити цю проблему могло б запровадження офіційного дозволу людям, що впродовж тривалого часу проживають у державі, брати участь у регіональних чи муніципальних виборах. Така практика успішно реалізується у Швеції, але є радше винятком, ніж правилом. Зокрема, у Швеції право брати участь у виборах до муніципальних та окружних рад має кожен шведський громадянин, який постійно проживає на території певного муніципалітету чи ландстингу та на день виборів досяг вісімнадцяти років. Зважаючи на історичні традиції, право голосу мають громадяни Данії, Ісландії, Норвегії та Фінляндії, а також громадяни держав-членів ЄС. Інші іноземні громадяни мають право голосу, якщо вони проживають у Швеції не менше трьох років поспіль до моменту виборів.

Загалом у Євросоюзі ситуація з наданням виборчих прав відрізняється від тієї, що склалася у Швеції та інших Скандинавських державах. Маастрихтською угодою 1992 р. було введено поняття європейського громадянства, що надало громадянам ЄС право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до місцевих органів управління та до Європейського Парламенту в будь-якій країні проживання, що входить до ЄС. Також у цій угоді конкретизувалися виборчі права громадян ЄС. Зокрема, зазначалось, що право обирати і бути обраним на муніципальних виборах держав-членів ЄС та до Європейського Парламенту повинно відповідати нормам законодавства держави, у якій проживає громадянин ЄС. Таким чином, незважаючи на непохитність виборчих прав, що отримали громадяни ЄС завдяки Маастрихтській угоді, реалізація цих прав значною мірою залежить від національного законодавства кожної з держав-членів ЄС. Така ситуація сприяє створенню неоднакових виборчих прав для громадян Євросоюзу. Зокрема, варто звернути увагу на віковий ценз, що є різним у різних державах ЄС. У той час як у Австрії участь у виборах можна брати з шістнадцяти років, законодавство Франції визначає двадцять три роки як мі-

німальний вік для участі у виборах, а в Італії – двадцять п'ять років. Таким чином, громадянин Австрії, що з певних причин проживає в Італії, зможе перший раз узяти участь у виборах лише через дев'ять років після того, як перший раз на виборах проголосують його однолітки в Австрії. З іншого боку, національне законодавство регулює питання мінімального терміну легального проживання у державі до моменту виборів. Зокрема, в Ірландії цей термін становить п'ятнадцять діб, а у Люксембурзі – п'ять років. Таким чином, відмінності у національних виборчих законодавствах держав Євросоюзу створюють підґрунтя для дискримінації. Вирішення цієї ситуації потребує синхронізації норм національних законодавств у виборчій сфері серед усіх держав-членів ЄС.

Деяка інша ситуація з наданням виборчих прав нерезидентам ЄС. Однією зі спроб поширити у Європі пасивне виборче право на нерезидентів було прийняття у 1992 р. Радою Європи Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні [7]. Ця Конвенція передбачає надання іноземцям широкого спектру політичних свобод і прав на локальному рівні. Зокрема, йдеться про свободу виявлення поглядів, зборів і асоціацій, про створення представницьких консультативних органів постійних мешканців-іноземців на місцевому рівні, про право голосу на виборах до органів місцевого самоврядування та низку інших прав. Попри прогресивність Конвенції, вона залишилася без підтримки більшості європейських держав. Лише вісім європейських держав її ратифікували, а саме: Скандинавські держави, Нідерланди, Італія та Албанія. Під час ратифікації Італія та Албанія виключили положення про право голосу на виборах до органів місцевого самоврядування із Конвенції, а Велика Британія, Кіпр, Словенія та Чехія, попри підписання Конвенції, взагалі не ратифікували її.

Аналізуючи питання надання права голосу іноземцям на місцевих, регіональних та національних виборах, варто звернутись до досвіду Скандинавських країн. У 1950-х роках Данія, Норвегія та Швеція утворили Північний паспортний союз, що надав право вільно жити і працювати громадянам цих держав у будь-якій із зазначених Скандинавських держав. Уже у 1965 р. Ісландія та Фінляндія долучилися до Союзу. Поступово до прав вільного проживання та праці додалася вимога участі у муніципальних виборах. 1977 р. Північна рада ухвалила рішення, щоправда, без підписання формальної угоди, про право голосу на локаль-

ному рівні для всіх громадян держав Скандинавського союзу. Це рішення було сприйняте з ентузіазмом, і того ж року Швеція надала право голосу на муніципальних виборах усім громадянам держав Скандинавського союзу, що три роки поспіль проживають на її території. Згодом Данія та Фінляндія, а у 1978 р. Норвегія ухвалили аналогічні рішення. У 1981 р. Данія прийняла революційне рішення, надавши право голосу на локальних виборах усім нерезидентам, що проживають у державі. Наразі законодавство Фінляндії, Норвегії та Швеції містить тотожні положення. Таким чином, розпочавши розширення кола тих, хто має право голосу на місцевих виборах зі Скандинавського союзу, Нордичні країни надали таке виборче право усім нерезидентам. Можливо, Європейський Союз також колись лібералізує виборче законодавство.

Нині у ЄС діє низка правил, що регулюють право обирати та бути обраними для нерезидентів, що проживають на території ЄС. Так, у 2003 р. Рада Міністрів прийняла директиву про статус резидентів з третіх держав, що тривалий час перебувають у ЄС [8]. Ця директива кодифікує статус нерезидентів, надаючи їм частину прав, які мають громадяни ЄС. Зокрема, ст. 11 гарантує право на однакове поводження з нерезидентами та громадянами ЄС, право необмеженого пересування територією ЄС після п'яти років легального проживання у Євросоюзі, надає соціальні гарантії, право на освіту та відпочинок, уможливорює створення нерезидентами асоціацій, проте питання надання нерезидентам права голосу не порушується у директиві. Загалом, відповідно до законодавства ЄС, усі, хто не має громадянства держав-членів ЄС, автоматично позбавлені права голосу на муніципальних, регіональних виборах та виборах до Європарламенту. Проте існують і винятки з правил, що обумовлені особливостями національного законодавства. Для прикладу, відповідно до законодавства Великої Британії, право голосу поширюється на громадян Британської Співдружності; Португалія надає виборчі права певним категоріям бразильців; Угорщина надає право голосу на регіональних та муніципальних виборах негромадянам ЄС, а саме етнічним угорцям, що є громадянами інших держав. Разом з тим, у деяких європейських державах (Німеччина, Франція, Австрія, Італія) діють конституційні заборони на участь у виборах всіх рівнів для всіх, хто не є громадянином ЄС чи не має національного громадянства цих держав.

Серед двадцяти семи держав-членів ЄС шістнадцять (Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Іспанія, Ірландія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Швеція) надають право голосу на муніципальних виборах певним категоріям іноземців. Велика Британія, Данія, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Угорщина і Швеція надають право голосу іноземцям на регіональних виборах. Окрім того, Велика Британія та Португалія також надають право голосу для нерезидентів під час національних виборів. Що ж стосується активного виборчого права для іноземців, то права бути обраним до муніципальних органів, то воно діє у Великій Британії, Греції, Данії, Ірландії, Іспанії, Литві, Нідерландах, Португалії, Словаччині, Фінляндії та Швеції.

Для реалізації виборчих прав іноземцями в державах Євросоюзу (див. табл.) національне законодавство визначає певні умови, що можна виокремити у такі чотири категорії:

1. Термін проживання – законодавчо визначений час легального перебування у державі до моменту виборів. Цей термін варіюється залежно від особливостей національного законодавства кожної з держав ЄС. Зокрема, Норвегія, Португалія і Швеція вимагають трирічного терміну легального перебування у державі; Бельгія, Литва, Люксембург і Нідерланди – п'ять років; а Велика Британія та Ірландія – п'ятнадцять діб.
2. Реєстрація – офіційний дозвіл на перебування в державі. Велика Британія та Ірландія вимагають державної реєстрації іноземців для участі у виборах.
3. Статус резидента – офіційно отриманий статус постійного жителя певної держави. Такий статус потрібен для участі у муніципальних виборах в Естонії, Литві, Словаччині, Словенії та Угорщині.
4. Взаємне визнання – право громадянина держави А брати участь у виборах держави Б за умови, що так само має право вчинити громадянин держави Б у державі А. У законодавстві Португалії, Іспанії, Чехії та Мальти діє принцип взаємного визнання виборчих прав, тобто громадяни третіх держав мають право голосу у цих державах за умови, що і громадяни Португалії, Іспанії, Чехії та Мальти наділені відповідними правами голосу у третіх державах. Проте лише Португалія та Іспанія підписали такі двосторонні угоди, а Чехія та Мальта поки що обмежилися декларуванням такої можливості.

Таблиця. Можливість реалізації виборчих прав для громадян третіх держав, що проживають у ЄС

Держава	Право голосу на виборах національного рівня	Право голосу на виборах регіонального рівня	Право голосу на виборах муніципального рівня	Право бути обраним на виборах муніципального рівня
Австрія	немає	немає	немає	немає
Бельгія	немає	немає	є, після п'яти років легального проживання і внесення до списку виборців	немає
Болгарія	немає	н/в	немає	немає
Велика Британія	є, для громадян Британської Співдружності та ЄС	є, для громадян Британської Співдружності та ЄС	є, для громадян Британської Співдружності та ЄС	є, для громадян Британської Співдружності та ЄС
Греція	немає	немає	є, для тих, хто має право тривалого легального проживання та десятирічного безлімітного проживання	є, для тих, хто має право тривалого легального проживання та десятирічного безлімітного проживання
Данія	немає	є, після чотирьох років легального проживання	є, після чотирьох років легального проживання	є, після чотирьох років легального проживання
Естонія	немає	н/в	є, лише у разі тривалого проживання та отримання статусу резидента	немає
Ірландія	немає	н/в	є	є
Іспанія	немає	немає	є, але лише з громадянами тих держав, з якими підписано двосторонні угоди про взаємне визнання виборчих прав	є, але лише з громадянами тих держав, з якими підписано двосторонні угоди про взаємне визнання виборчих прав
Італія	немає	немає	немає	немає
Кіпр	немає	н/в	немає	немає
Латвія	немає	н/в	немає	немає
Литва	немає	н/в	є, лише після п'яти років необмеженого проживання	є, лише після п'яти років необмеженого проживання
Люксембург	немає	н/в	є, після п'яти років легального проживання	немає
Мальта	немає	н/в	немає	немає
Нідерланди	немає	немає до провінційних штатів, але є до ватербордів	є, після п'яти років легального проживання	є, після п'яти років легального проживання
Німеччина	немає	немає	немає	немає
Польща	немає	немає	немає	немає
Португалія	немає, за винятком певних груп бразильців, що мають рівні політичні права з португальцями	немає, за винятком певних груп бразильців, що мають рівні політичні права з португальцями	є, але лише з громадянами тих держав, з якими підписано двосторонні угоди про взаємне визнання виборчих прав	є, але лише з громадянами тих держав, з якими підписано двосторонні угоди про взаємне визнання виборчих прав
Румунія	немає	немає	немає	немає
Словаччина	немає	є, лише у випадку права необмеженого проживання	є, лише у випадку права необмеженого проживання	є, лише у випадку права необмеженого проживання
Словенія	немає	н/в	є, лише у випадку права необмеженого проживання	немає
Угорщина	немає	є, лише у випадку тривалого проживання	є, лише у випадку тривалого проживання	немає
Фінляндія	немає	н/в	є, після чотирьох років легального проживання	є
Франція	немає	немає	немає	немає
Чехія	немає	немає	немає	немає
Швеція	немає	є	є, після трьох років легального проживання	є

Джерело: Forum Factsheet. Voting rights in Europe Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.forum.nl/international/publicatiedetail/newslistid/39/newsitemid/2507> [9].

Участь у наднаціональних, національних, регіональних та муніципальних виборах у Європейському Союзі визначається як європейським законодавством, так і особливостями національного законодавства кожної з держав-членів ЄС. Національне законодавство, порівняно із загальноєвропейським, є більш гнучким та пропонує умови залученості нерезидентів до активного та пасивного виборчого права. Однак деякі європейські держави, такі як: Австрія, Болгарія, Італія, Кіпр, Латвія, Мальта, Німеччина, Польща, Румунія, Франція та Чехія – категорично налаштовані проти долучення іноземців до національних, регіональних чи муніципальних вибо-

рів. Така невключеність значного сегменту суспільства до політичного життя та демократичного діалогу у межах політичної системи є суттєвим недоліком громадянської політичної культури зазначених держав.

Насамкінець варто зазначити, що виборче законодавство Європейського Союзу потребує змін та лібералізації, подібних до тих, через які пройшли Скандинавські країни, адже неврахування думки та позиції нерезидентів, що впродовж тривалого часу проживають на певній території, не сприяє інтеграції і соціалізації осіб нерезидентів, одночасно загрожуючи стабільності самої політичної системи держав Європейського Союзу.

Список літератури

1. Балібар Е. Ми, громадяни Європи? Кордони, держава, народ; [пер. з фр. А. Рєпи] / Етьєн Балібар. – К. : Видавництво «Курс», 2006. – 354 с.
2. Вятр Е. Й. Социология политических отношений; [пер. В. Скляр, А. Николаев] / Е. Й. Вятр. – М. : Прогресс, 1979. – 464 с.
3. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура / Л. Даймонд // Демократія : антологія / упоряд. О. Проценко. – К. : Смолоскип, 2005. – 1105 с.
4. Даль Р. Демократия и ее критики; [пер. с англ., под ред. М. В. Ильина] / Р. Даль. – М. : РОССПЭН, 2003. – 576 с.
5. Кисельов С. Політична культура в контексті загальнокультурного процесу України / С. О. Кисельов, С. Г. Рябов // *Magisterium*. – 2008. – Вип. 31: Політичні студії. – С. 5–19.
6. Almond G. *The Civic Culture Revisited* / ed. G. Almond, S. Verba. – Newbury Park: Sage Publications, 1989. – 421 p.
7. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm>.
8. Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0109:en:NOT>.
9. Forum Factsheet. Voting rights in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forum.nl/international/publicatiedetail/newslistid/39/newsitemid/2507>.
10. FreedomHouse report: Freedom in the world 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2013>.
11. Migration and migrant population statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.
12. Pye L. *Political Culture and Political Development* / L. Pye, S. Verba. – Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1965. – 565 p.
13. Rosenbaum W. *Political Culture (Basic concepts in political science)* / Walter A. Rosenbaum. – N.Y. : Praeger, 1975. – 181 p.

O. Tregub

POLITICAL CULTURE OF THE DEMOCRATIC SOCIETIES IN CONTEXT OF CITIZENSHIP PHENOMENON

The article examines political culture of the democratic society according to the peculiarities of the citizenship and voting rights for non-nationals and citizens of European Union.

Keywords: political culture, citizenship, voting rights, European Union.

Матеріал надійшов 04.04.2013

A. Bezverkha

MEDIA REPRESENTATIONS OF THE DEPORTATION OF THE CRIMEAN TATARS OF 1944: POLITICAL STRUGGLE OVER MEANING

The article examines media representations of the Crimean Tatars' deportation of 1944 in the national (Ukrainian) and Crimean media. The findings demonstrate the competition between the two dominant historical meta-narratives (Ukrainian national-democratic and post-Soviet) and the prevalence of the utilization of politically neutral terms, which omit responsibility or refer to tragic character of this historical event, hindering the detailed public discussion of its nature and consequences.

Keywords: deportation, media discourse, collective memory, the Crimean Tatars.

Introduction

The collective memory of the Second World War remains among the most disputed periods in the Ukrainian history. For the population which

shares post-Soviet sentiments it is remembered as a patriotic struggle with the Nazi invaders followed by a heroic victory of the Soviet people. But for many – memory of the War also embraces massive repressions conducted by the Stalin's regime